

МИХАЙЛО ПОДВОРНЯК

ВІДПАВШІ

Видавництво "Дорога Правди"

Вінніпег — 1968 — Чікаго

МИХАЙЛО ПОДВОРНЯК

ВІДПАВШІ

Оповідання

Накладом
Християнського Видавництва "Дорога Правди"

Вінніпер — 1968 — Чикаго

Біля молитовного дому повно підвід. Вони вимощені соломою, застелені ряднами, ніби на весілля. Але це не весілля. Це прощальне зібрання для брата Грицька. Тому підвід багато, бо віруючі з'їхалися зо всіх довколишніх сіл, щоб попрощати свого брата в далеку дорогу. Вози стоять довгим рядком під чіхратими липами, а біля них, обернені головами до драбин, стоять коні. Вони жують свіжу конюшину і махають довгими хвостами, обганяючись від мух. З-за воріт їдуть нові підводи. З Башук, з Татаринців, з Михайлівки. Колеса стукотять по твердій дорозі, повертають під липи, займаючи порожні ще місця.

А в молитовному домі вже розпочалося зібрання. Голосна пісня рветься крізь вікна, падає на липи, на сад. Там вже повно людей. Двері відкриті навстіж, з дороги видно стіл, що стоїть на підвищенні в молитовному домі. За столом сидять старші брати зо всіх сусідніх сіл, а поміж ними і Грицько. Досі він завжди сидів на останній лавці біля порога, а сьогодні його посадили на підвищенні. За столом. А як же!... І очі всіх людей тепер скеровані на нього. Це його свято. Його прощальне зібрання. Тому він зажурений, поважний. Увесь час виймає з кишені хустинку і витирає нею спітніле чоло. Ковтає слину, збирає всі сили, щоб не розгубитися, не показати сліз. Для нього це не дуже важко. Він — мужчина і

має тверді нерви. Але Ксенька, його дружина, що сидить оподалік між жінками, весь час хлипає вголос.

На подвір'я в'їжджають нові підводи. Грицько бачить їх крізь вікно і серце його ще більш болить. Досі він навіть не знав, що має так багато друзів, братів і сестер у Христі. Можливо, що інколи не доцінював їх, жив з ними отак, як з усіма людьми, але тепер вони для нього всі такі дорогі, такі близькі.

Люди заповнюють молитовного дома до останнього місця. Вони стають в сінях, під вікнами. І всі ідять очима свого Грицька. Всі засмучені, в багатьох на очах сльози. А Ксенька знову починає плакати вголос. Грицько здаля робить їй рукою знака, щоб вона заспокоїлася, але Ксенька його ніби й не бачить.

Олекса, пресвітер громади, запропонував нову пісню, яка своєю голосною мелодією покрила всі зітхання.

А коли пісня стихла, він став за столом і подивився на зібраних людей. Злегка кашельнував, поклав перед собою відкриту Біблію. І, зібравши всю силу, сказав:

— Дорогі брати та сестри! Ми всі зішлись на цьому місці для особливого свята, щоб попросити в далеку дорогу дорогих наших брата Грицька і сестру Ксеньку. Досі ми всі разом жили, разом пізнали Господа, разом отут в своєму рідному селі служили Йому. Але тепер дороги наші розходяться. Брат Грицько їде з дружиною до Канади, а ми всі залишаємося тут. Хто знає, може вже не побачимося на цій землі... Може... Дорога їхня далека. Але Господь... — і Олекса обірвав мову. Стояв за столом, шукав чогось в Біблії, а руки його помітно дрижали.

Але за хвилину він знайшов в собі знову тро-

хи мужности, відкрив Біблію, де було перекладено стеблом, і говорив:

— З братом Грицьком ми подорожували по селах, проповідували Євангелію і я маю велику надію, що він і там, на далекій чужині, буде таким самим ревним, щирим, відданим для Господа. А Господь оце й каже, — Олекса підніс над столом Біблію: — Коли я піду хоча б навіть долиною темряви, то не буду боятися злого, бо Ти при мені! Твоя палиця і підпора Твоя — вони втішать мене!... — і Олекса знову спинився. Але ось він випростався, подивився на Грицька і простягнув йому Біблію.

— На, брате, це тобі від всієї нашої громади. Читай цю святу книгу завжди, слухайся її і будеш щасливий в твоєму житті. І ми всі дякуємо тобі за те, що ти був добрим нашим братом у Христі. Був також вірним Господеві. І тобі, Ксенько, — і Олекса подивився між жінок, де, зігнувшись на чиєсь плече, плакала Грицькова дружина.

Грицько взяв Біблію, підніс її до уст і кілька краплинок сліз впали на неї. Він витер їх рукою. Подивився на Олексу. Їхні очі зустрілися, а уста мовчали. Жоден з них не міг вимовити слова. Потім вони обійнялися. Все зібрання плакало...

Грицько хотів щось сказати до громади, але відчув, що він того зробити не може. Тому зішшов з підвищення і взяв дружину за руку. В їхніх ушах, а також в серцях, бриніла пісня, яку співала вся церква:

...Захист Він від всього злого,

Сполягай лише на Нього!

Бог з тобою до побачення!

Грицько тримав дрижачу руку дружини і вів її до відчинених дверей так, ніби колись до шлюбу. Люди їм зробили дорогу. В сінях дмухнуло свіже повітря. Хтось притримав двері і во-

ни вийшли на подвір'я. Тут — море людей. З усіх сіл з'їхалися віруючі, ніби на найбільше яке свято. Окружили Грицька з Ксенькою. Тиснуть їхні руки, цілують їхні заплакані обличчя, тихцем пхають їм до рук якісь вузлички. А Грицько з Ксенькою зовсім розбиті, ніби хворі. Їм бажається кожному сказати якесь слово, кожного обійняти, кожного пригорнути до свого втомленого серця. Тут і Гнат, Петро, Мирон, Андрій. Вони разом служили в війську, а змалку разом пасли коней, потім разом почали ходити на євангельські богослуження. Як багато вони разом пережили щасливих і незабутніх дорогих хвилин! А ось Іван Загублюк, найкращий Грицьків приятель, з яким вони разом приймали святе за вірою хрищення. Потім однієї неділі було їхнє весілля. Тоді так само ясно світило сонце, в повітрі розпливався запах квітів, а на подвір'ї молитовного дому було так само багато підвід і людей. Вони обидва з Іваном були ще молодші, а його Ксенька — він пам'ятає — була тоді в яскравій рябенькій хустині. Дві парі молодих стояли перед підвищенням в молитовному домі, а люди з усього села їли їх цікавими очима. Це було перше євангельське весілля в їхньому селі.

Іван протискається до Грицька і вже здаєка витирає рукавом очі. Вони довго цілуються, ніби хтось їх зв'язав один до одного. Але до них підійшов Олекса, пресвітер громади. Він взяв Грицька за плече і спокійним голосом сказав:

— Досить, дорогі мої! Час є на все. Поплакали, посумували, а тепер треба вже спшити. Дорога до міста далека, а сонце вже за полудень. З-за лісу ось здіймається хмара і може бути дощ. Тоді ми не встигнемо до потягу. Прощайтеся, Грицьку, кажи всім разом до побачення і йдіть до воза. А де Ксенька? — і він пішов між жінок.

Вимощений соломою віз стояв уже на дорозі. Навколо нього сотні голів, багато різних жіночих хусток. Хтось помагає Грицькові стати на стинвагу, він подає руку Ксенці. З воза видно все подвір'я молитовного дому. Видно також недалеко Грицькове обійстя, плетений тин, ріг хати і молоті черешні, які Грицько вже сам садив. Все це тепер не його. Взавтра сюди перебирається сусід Карпо, якому він продав і поле і обійстя. Але Грицько дивиться туди і жаль стискає його серце. Там він родився, там він потім ріс, звідти він ходив до школи, стрибаючи через перелази. Там лишилася частина його життя, велика частина його здоров'я, а тому йому безмежно жаль цього видного рогу солом'яної стріхи, скрипучих дверей старої хати, дерев'яних воріт. Звідти злетів табун голубів, пролетівши над підводами. Це також його голуби. Вони роблять в повітрі круга, допочуть крильми і пливуть над садом. На подвір'ї заспівав півень.

Ксенька похилилася на Грицькове плече і зайшлася плачем. Він взяв її руку, поміг сісти на в'язку соломи. Коні шарпнулися вперед і віз покотився дорогою. За ним неслися чийсь голоси, Грицько бачив, ніби в тумані, як в повітрі тріпотіло багато хусток, багато рук піднеслося догори. Всі вони лишалися, а Грицько їхав в далеку й невідому дорогу. Йому до безмежності жаль тепер всього, а найбільше чомусь самого себе. Що його там чекає за морем?

Він подивився назад і ще махнув рукою. А знайома мелодія, дорогі слова бігли навздогін за возом, падаючи на придорожні ниви:

...Доки ми побачимось,
Побачимось у ніг Христ-а-а-а.
Доки ми побачимось;
Бог з тобою до побачен-я-я-я!...

Далеко за селом Грицько вітер сльози. Ксенька також заспокоїлася. Віз тарахкотів твердою дорогою, а з обох боків тягнулися межі, рівчаки, поля, на яких саме колосилися жита. В житах миготіли волошки, ніби зорі на безмежному небі. Над попівським гаєм стояла чорна хмара, яку вітер відганяв в протилежний бік. Там загуркотів грім, а потім над синім збіжжям нив стала веселка, сяючи різними кольорами. Придорожні дерева похилили до землі своє віття, яке зачіплювалося за драбини воза. Десь кувала зозуля. За сіножатями заблищала річка і Грицько показав туди рукою.

— Дивись, Ксенько, он туди! — казав, тримаючи руку над драбиною — Бачиш, як підноситься з річки туман. А там далі — ліс. Оця картина рідної землі нехай буде завжди перед нашими очима. Колись, може, приїдемо додому подивитися на свої поля, на людей. А найголовніше пам'ятаймо отамте місце над річкою, де ми Богові склали обітницю служити Йому до кінця свого життя. Це найважливіше. Тому з Богом не страшно їхати в найдальшу дорогу. І вже перестань, не зітхай. Ми самі вибрали цю путь. Молімося тільки, щоб Господь був з нами. В Канаді також є віруючі, а якщо нема, то може оце нас Господь туди посилає, щоб якусь бідну душу до Христа привести...

Грицько опустив руку і притиснув до грудей Біблію, яку подарувала йому церква. Віз підскакував на вибоїнах, коні бігли рясно, махаючи тяжкими головами. Спереді на возі сидів брат Олекса, пресвітер громади, який своїми кінцями відвозив емігрантів на станцію, а Грицько з дружиною сиділи з-заду. Олекса спокійно говорив:

— Нічого, брате і сестро! Не журіться. Кажуть, що Канада — чудова й багата країна. А вам

удомо не було аж так добре. Я знаю ваше життя. Там напевно буде ліпше. Головне, щоб ви Бога не забули. А все інше додасться вам.

Грицько з Ксенькою мовчки слухали. До їхніх сердець входила бадьорість, відвага, сила. Обличчя прояснювалися, сльози висихали, на серці ставало погідно, тихо.

Ксенька підсунула ближче до себе тлумака з харчами. Всі інші речі ще вчора завезені на станцію і здані на багаж, а з собою вони мають тільки харчі. Ксенька також має кошика, в якому поскладувані маленькі пучечки різного зілля, квіток. Все це вона думає садити в далекій Канаді, щоб вони нагадували їй рідний край.

Незабаром показалися верхи дерев, а потім передмістя. До станції було вже недалеко. Дорога тут камінна, віз підскакує, через драбини розтрушується солома. Над дорогою відчинені крамниці. Звідти тхне оселедцями, дьогтем. Сьогодні саме ярмарок і в місті повно людей. Але Олексів віз ніде не стає. Вони минають крамниці, переїздять дерев'яний міст, спускаються з горбка. Недалеко чорніє будинок, видно вже довгі вагони. Над ними підноситься дим. І Олексів віз покотився під високим парканом.

**

Від цієї подорожі на станцію, від багатолюдного прощального зібрання минуло тридцять два роки. Довгий відтинок часу. Грицько давно забувся за минуле, бо чи ж то можна пам'ятати такі незначні події життя? В нього було багато інших подій, важливіших і він за них також забувся. Літа йдуть, все минає і все поволі забувається.

Сьогодні Грицько повертається з міста на свій хутір. Щоб скоротити дорогу, він йде на-

впростець. Сонце сідає за гору. Там небо червоне, а хмари кострубаті, ніби гори. Грицько йде поволі, нога за ногою. Навколо нього лежить широке й безмежне поле. В старому краю на цьому полі могло б зміститися пів села, а тут це все його. Он там чорніє невелика шопа, де він ссипає збіжжя. Там знову друга, третя. А з того боку загорода для худоби. Скільки тієї худоби в нього, то він тепер і не знає. Вдома була одна корова, кінь, три вівці, а тут... Правда, все це тепер не його. Все він давно записав синові, але можна сказати, що й його, бо тут вложена його праця, його гроші, його життя. Але пощо воно йому тепер? Його сонце давно перехилилося за полудень і йому вже багато не треба. Тому й віддав поле і всю господарку синові, а сам живе отак собі, чекаючи кінця, який призначений кожній людині.

Грицько зійшов набік із стежки і присів на купі вторішнього сіна. Подивився на далеке заходяче сонце, повів рукою по чолю. Воно було мокре чи від передвечірньої роси, чи від поту. Десь за горбком гуркотів сусідський трактор. І раптом Грицько відчув якусь глибоку тугу, якусь гірку і болючу самотність, а також порожнечу в своєму серці, беззмістовність в своєму житті. Він подивився догори. Там літали якісь птахи, пливли клапті порваних хмар. За ними сяяла голубінь неба. Навколо гойдалося збіжжя, цвіли червоні маки. По стежці скакали цвіркуни.

Зітхнувши тяжко, Грицько звівся на ноги. В боці щось кольнуло і він взявся там рукою. Знав, що це нічого. Отак собі приходять ті літа, тепер буде вже колоти в боці, в плечах, в усьому старечому тілі.

Йшов до свого хутора, а неспокійна і тривожна думка до болю свердлила його серце. Пригадав

свою покійну Ксеньку. Отут був її город, там далі росадник з квітами. Все це праця її рук, дбайливість доброї господині. Але її давно немає. А він, Грицько, ще ходить, дещо працює, думає. Дорога його ще не закінчилася, пора ще не прийшла, але вона швидко наближається. Інколи його огортає якийсь неспокій, щось ніби хвилює його серце, але Грицько намагається не піддатися якимось сумнівам, небажаним думкам. Згадує минулі літа, все своє прожите життя, але тоді він намагається не думати про це. Бо пощо згадувати те, що вже ніколи не вернеться? Кожній людині суджено пережити молодість, потім дозрілий вік праці, змагання за життя, всі труднощі, а потім старість, недуга і...

На подвір'ї кудкудакали кури, ходили наспулені індик. Грицько сперся на ворота. До нього підійшов син.

— Що з вами, тату? — спитався Грицька. — Ви такі бліді. Може нездорові?

— Ні. Все гаразд. Здоровий, — відповів Грицько, дивлячись на сина. — Але тужливо мені чомусь, сину.

— Чого?

— Сам не знаю, чого. Може тому, що старість приходить, а може й... Але інколи серце як заболить, як заболить... Здається, що отак йшов би кудись, десь поплинув би. Якийсь такий неспокій, така туга, смуток. А кажуть люди, що отаке буває на старість з кожною людиною. Вона пригадає свої молоді літа, колишні свої стежки, минулі дні, свою молодість, свій край... І оце якраз таке зо мною. Оце подивлюся догори, побачу там ясне небо, а зокрема восени, коли по ньому летять дикі гуси, і туга розриває моє серце. А ти ж знаєш, що я до неба мало коли дивився. Працював, ніби на панщині, і завжди дивився на

землю, на стерню, на гній. А неба майже ніколи за працею не бачив. А через це в мене така туга за чимось. І я думаю, що конче треба буде мені поїхати на Україну. Подивитися ще на рідну землю, а тоді вже можна і вми... — і Грицько не докінчив слова. Але син знав думку батька.

— Та певно, що поїдете, — сказав син. — Я вже давно про це думав. Чого ж? Гроші маєте, здоров'я ще маєте, до краю тепер пускають, то поїдете. Потім буде тяжче, бо ж то життя ваше не йде догори, а наниз.

— Поїду! — сказав голосно Грицько і обличчя його проясніло.

**

За якийсь час Грицько йшов тією самою стежкою до свого хутора. Так само заходило сонце, так само повівав теплий вітер, гойдаючи збіжжям. Грицько присів на зеленому горбку і сьогодні втретє вийняв з кишені пашпорта, який відчиняв йому дорогу до рідного краю. З другої кишені дістав ще польського пашпорта, якого він завжди любив носити з собою. Подивився на свої знімки. Які вони різні і зовсім неподібні до себе. Тепер на нього дивиться старша, змарнована життям людина. На чолі велика лисина, біля вух пучки посивілого волосся. Як то швидко проминуло це турботливе життя! Відійшла молодість, сила. На обличчі лягли зморшки, ніби пооране і виложене скибою поле. На руках набракли жиля, пальці стали довші, на них натягнулася темна шкіра.

Грицько дивиться на знімки і туга його побільшується, серце починає частіше стукати, на чолі грубшають зморшки. Але він перемагає себе, бере в руки волю, набирається відваги і прямує до зелених ялинок, що ростуть навколо його

багатого хутора. Тепер у нього є тільки одне велике бажання, — поїхати до рідного краю. Подивитися на своїх людей, на свою землю, а тоді... Тоді... І ця хвилинка вже недалеко. Вона вже в його руках. Дорога вже йому відчинена. Те, що колись було неможливим, тепер здійснилося. Його валізки вже стоять готові в хаті. Вони нові, шкіряні, м'які ніби в якого мільйонера. В них повно добра, подарунків для рідних, для знайомих.

Минають години чекання і вони тепер такі довгі, нудьговаті. Грицько їх рахує на пальцях, дивиться на календаря, на годинника. І чекає, чекає. Ходить по хаті, то знову сідає на м'яку канапу. А в думках він уже їде, летить... Висідає з потягу на знайомій станції, що обросла кругом стрімкими тополями. А потім їде своїми полями до рідного села. Яке то воно тепер? Мабуть перемінилося так само, як і він...

Другого дня він вже був на леговищі. Його син з невісткою стоять за огорожею, а він прямує до літака. На руці в нього сяє тількищо куплений золотий годинник. На ногах блищать також щойно куплені черевики. Він їде і хода його рівна, певна. Він ще чує в собі багато сили, яка звідкись прийшла, особливо тепер.

Перед самим літаком Грицько ще раз оглянувся. Махнув синові рукою і взяв в руку капелюха. Серце його стукнуло. Драбина до літака закрипіла і він чомусь тяжко зітхнув. Притримався за поруччя і ступав поволі, впевнено. Йому не вперше летіти літаком і він того не боїться. Літав до Нью Йорку, літав до Каліфорнії. Такий тепер світ. Він став для людини вужчий і коротший.

Загули могутні мотори і Грицькові думки попливли разом з літаком. Вперед і вперед. Понад хмари, понад моря, понад чужі краї. І він навіть

не зоглядівся, як був на своїй землі. Наперед приготував собі плян, де він має бути, що має робити, з ким найперше зустрінутися. А тут всі пляни перемінилися, розлетілися, ніби дим. Його забрали із станції якісь чужі люди. Везли старим скрипучим автом дорогою до села, але це не була та дорога, яка лишилася в його пам'яті. І поля не ті. І люди не ті. Колись тут були межі, а тепер поле злите разом, розділене тільки порослою шпоришем дорогою, на якій не видно жодних слідів. Грицько напружує зір, збирає всю увагу, копається в пам'яті, щоб знайти там якусь подібність з тим, що він бачить, але нічого не знаходить. Це не його земля. Не його батьківщина, не його такий дорогий рідний край...

На завороті авто набрало швидкості і проїхало біля церкви, що стояла на горбку. На ній не було хрестів, не було також біля неї колишньої дерев'яної огорожі. Там стояла ряба корова, спокійно чухаючись об ріг дзвіниці. Авто знову прибрало швидкості, минаючи криницю. Звідси вже близько Грицькове колишне обійстя. Серце його тремтить, в очах темніє. Він напружує зір, тримається за своє сидіння, ловить устами повітря. І чує, що йому так важко дихати. Щось невидиме тисне його скроні. Він пізнає місце, де стояла колись його хата, хліви, але там тепер нічого немає. В селі немає ні одного тину і можна йти всюди, де хто бажає. Грицькова голова кружиться, думки стрибують, ніби випущені з клітки птахи. Вони розлітаються навколо і він не може їх вловити.

І авто стало. Перед ним якийсь незнайомий будинок. Над дверима виписані великі букви, але він їх не читає. Вікна до будинку відчинені. Грицько виходить з авта. Він хитається на ногах, ніби щойно встав від тяжкої недуги. Його оточу-

ють люди. Хтось тисне його руки, хтось цілує його обличчя. І нараз Грицько ніби пробуджується від сну. Він широко відкриває очі. І пізнає своїх людей. Ось Петро Осемчук, Федько Дракулець... Вони зарослі густими бородами, прикриті витертими маринарками. Стоять оподалік, боячись підійти до Грицька, щоб не торкнутись своїм лахміттям чистого його вбрання. Але Грицько сам іде до них. Він обіймає всіх по черзі, простягає руки знайомим і незнайомим, молодим і старим, чоловікам і жінкам. По його обличчі течуть сльози і він їх не витирає. Він ніби прокинувся з важкого сну, ніби встав з забуття і аж тепер глибоко усвідомив собі, що це ж він, Грицько, що приїхав з Канади до свого рідного села. І аж тепер побачив, що це таки дійсно його село. Ось ці самі старі високі тополі стоять над дорогою. На них крячуть галки, в гілках шумить вітер. За тополями якийсь солом'яний будинок. На ньому чорніє буселеве гніздо. Так, це його село, це його рідна земля, його Україна. Вона приймає його з відкритими обіймами, обсіпає його запахом поля, промінням теплого сонця.

**

Другого дня Грицько встав рано-рано. Він нічого не їв, лише накинув на плечі маринарку і сказав, що вернеться пізно, що хоче отак сам піти за село, аж на поле, щоб побути на самоті, щоб ніхто йому не заважав.

І пішов. Стежка вела поза колишній фільварок на горбок, звідки було видно все село. Над ним стояв ранній туман, а в цьому тумані, ніби копиці сіна баввоніли хати з солом'яними стріхами. На горбку сивіла поржавілою бляхою церква, за нею простягнувся вигін, де колись паслася худоба. Тепер там було порожньо, чорно і

сумно. Село пробуджувалося, але він побачив, що це таки не те саме село. Кожного ранку колись воно гомоніло життям. Ревла худоба, йдучи в поле, голосили вівці, а господарі клепали коси. Тепер село було ніби мертво. Лише туман низько стелився над ним, а в яру кувала зозуля. І лише вона одинока нагадувала йому те, за чим він приїхав таку далеку дорогу...

Польова стежка, покрита незбитою ще росю, обходить якісь кущі. Колись тут була каплиця, а тепер лежить купа каміння, порослого лободою. Навколо нього ростуть густі кущі. Грицько минає їх і оглядається кругом себе. Йому чомусь тяжко. Сюди він ніс з далекої чужини біль своєї душі, порожнечу свого спрацьованого життя, але немає тут де того болу покласти, комусь його віддати. Навпаки, ця журба ще побільшилася, подесятерилася. Село його змінилося, змінилися й люди, змінилася вся природа. Нічого тут не нагадує його молодости, його таких гарних колись і безтурботних літ. Ось на цьому завороті він вперше зустрівся зо своєю Ксенькою. Ще стоїть стара порохнява верба, під якою вони сиділи, ховаючись від сонця. Грицько йде туди і чує, що він може там розплакатися. Він пізнав це місце і воно йому таке дороге, таке рідне. Ксенька була тоді боса, в білій блузці, з граблями, бо якраз йшла від сушення конюшини. Він тоді вперше трохи довше потримав її м'яку руку в своїй твердій долоні, вперше подивився в її чорні очі, побачивши в них глибинь якогось прихованого смутку і зворушення. Тепер Ксеньки давно немає. В далекій Канаді стоїть її могила з чудовим пам'ятником, а він, Грицько, ще живе і ходить по дорогах і пам'ятних місцях. Разом з ним живе все минуле, живе якийсь душевний біль, туга, скорбота.

Грицько минає вербу. Минає також ланку проса і йде далі. Там доріжка падає в долину і він поволі йде м'яким споришем. Його черевики мокрі від роси, але йому їх не шкода. За цю хвилину він заплатив багато більше, ніж самі черевики. І йому не жаль виданих грошей. Він стоїть на своїй рідній землі, п'є її чар, її запах, слухає шепіт трав, вдихає запашність квітів. Кожен тут горбок, кожний рівчак, кожен куц про щось йому нагадує, про якусь минулу подію розповідає живою мовою.

Під горою дзюрчить струмок, що витікає з джерела. Грицько йде туди. Тут ще нікого сьогодні не було, бо роса не збита, трава не зім'ята. Всюди тиша. Недалеко зірвалася дика качка і полетіла в напрямку сіножатів. Грицько махнув їй рукою, ніби вона розуміє його. А потім став над самим джерелом. Воно викидало з-під каменя чисту, ніби сльоза, воду, яка булькотіла, спливаючи поміж осокою. Грицько низько опустив голову. Рій минулих думок стали навколо нього. Отут він колись разом з хлопцями напували коней. Потім косили траву, сушили сіно. На цьому місці був широкий потік, але тепер він поріс лепехою, звужав, вріс в берег. Грицько стає на коліна, потім лягає животом на траву й дістає спраглими устами воду. Вона холодна і здорова. Такої води він не пив уже тридцять два роки, бо ніде немає на світі такого джерела, такої води. І він її п'є. Ще і ще. Бачить на дні джерела чорні корінці лозини, там лазять маленькі слимаки і там стоїть, ніби в дзеркалі, його обличчя. Вже старе і таке зажурене. Блищить широка лисина. На ній і в воді відбиваються зморшки.

Грицько випростався і витер уста. В грудях вже не було спраги, але в душі вона ще була. Він повісив маринарку на руку і пішов далі. Вузь-

ка стежка вела його до сіножатів. Їх вже видно в долині. Там ще стоїть ранній туман, а густі трави замережилися квітами. Як їх багато! Одна краща другої, а всі такі пахучі, яскраві. Над ними літає чайка, вітаючи Грицька своїм голосним скиглінням. Колись, бувало, він кидав на чайку грудками, щоб вона собі полетіла геть, але тепер він йшов поволі-поволі, слухаючи такий дорогий для нього голос. Довгі літа він того голосу не чув, не пив запаху рідних трав і квітів і тому все це тепер для нього дороге і миле. Серце його виснажилось з туги за оцією красою і він глибоко вбирає її в свою душу, п'є спраглим серцем. Він минає квіти, підносить високо ноги, щоб не наступити на них, а вони сміються до нього, труться до його ніг, ніби живі, ніби вони розуміють його. По них дрімують метелики, покриті росою і чекають, поки з-за гори вийде сонце і просушить їхні крила.

Над річкою Грицько затримався. Кинув на траву маринарку й капелюха, а сам стояв непорушно, ніби в церкві. Вітер торкався його лисини, шепотів з травами, розмовляв з квітами. Грицькові бажалося стати на коліна ось тут над дорогою і пам'ятною для нього річкою, але він чув, що недостойний цього зробити. Тут місце святе, а він, Грицько, грішний, щоб тут молитися. А тому стоїть і тільки кліпає очима. Дивиться на все і все пізнає. Лози, верби, берег. Думки його летять в минуле, яке лишилося за ним. Тридцять два роки. Життя вже прожите і минулі літа ніколи не вернуться. Багато води пропливло в оцій річці, багато хмар пролетіло над оцими сіножатями, а він, Грицько, той самий, що колись тут був і тепер тут стоїть. Той і не той. Не та сама сила, не ті бажання, не ті почуття. Він відчуває глибоку тугу, біль душі, скорботу серця. З чим

він приїхав до рідного краю? Що привіз з собою? Що придбав за тих тридцять два роки? І сумління йому підказує, що нічого. Прожив життя, змарнував його, а на старість залишився, як шкородупа з горіха. Сухий і порожній. Холодний і байдужий. І важко вже, дуже важко самому розігріти себе. Немає вже сили, немає здорової свідомости.

На другому березі росли густі кущі лепехи. Від них річка робила заворота, хлопалася об берег і пливла спокійніше. Там, на тому місці, тридцять два роки тому він складав Богові обітницю служити Йому все своє життя. Он ще видно з трави той камінь, на якому він говорив своє свідощтво. Тоді тремтіли його ноги, тремтіла душа, але на серці було так радісно, так тепло. На обох берегах стояло багато людей. Сонце пекло, квіти пахли медом, життям. Тут була його Ксенька, яка щойно починала ходити на євангельські богослуження. Тут був Марко, Іван Загублюк, Петро. Де вони тепер? Учора він навіть нікого про них не спитався. Не цікаві вони тепер йому, не ті, що колись. І чому все це так сталося? Чому життя його так підвело, так болюче ошукало?

Грицько дивиться на воду і рахує тяжкі хвилини, що проходять в його пам'яті. Вони випливають ніби з джерела, з підземелля. Йдуть картина за картиною, спогад за спогадом. Він ніби чує далекий спів, ніби чийсь голоси. Оглядається, і бачить, що тут ніде нікого немає. Лише недалеко байдуже ходить в траві буз'юк, а також не перестає літати чайка. Але він щось чує. Чи це хлопоче вода, чи говорять трави, яле якісь далекі голоси, якийсь шепіт лягає на берег, лягає на душу, на серце.

Грицько глянув догори. Там було таке саме небо, як колись. Прозоре і ясне. Колись він отут

до нього молився, піднісши щасливі очі, а тепер немає відваги ні молитися, ні подивитися сміливо догори. Перебирає дрижачими пальцями кінці вус, витирає очі й поволі-поволі стає на коліна. А потім падає на траву, притуливши чоло до холодної землі. Він боїться, що серце його не витримає, якщо він не дасть йому вволю виплакаться. Якщо не дасть йому вилити отут всього того, з чим він сюди їхав... І він відкрив своє серце, відкрив уста. Ліг на траві і плакав ревними слізьми. Він ще ніколи не плакав так гірко, як тепер, бо й не було чого. А тепер сльози самі лилися з очей, ніби їх там назбиралося за всі літа невідомо як багато. Грицько намагався стримати їх, але не міг. Вони котилися струмком по його обличчі і він чув її солоність своїми устами. Не вгамовував їх, бо не міг. Дав їм повну волю, відкрив їм двері душі і випустив на волю, ніби ту пташку, що тридцять два роки сиділа в тісній клітці.

А потім підніс руки догори і на весь голос кавав:

— Господи, говори до мене через оце святе й дороге для мене місце. Говори через плескіт річки, через шепіт трав, говори голосом голубого неба, ніжністю рідних піль, але говори. Розбий моє камінне серце, знівеч його і прости! Все прости, що було в минулому, що сталося зо мною в далекій і чужій країні. Ти був добрий і милосердний до мене, але я... Я не був вірним Тобі. Нічим не віддячився Тобі за все Твоє добро. Нічого не зробив для Тебе, для Твоєї святої справи. Тому я не достойний стояти отут перед Тобою. Не гідний простягати до Тебе мої захланні й загребущі руки. Але Ти — добрий... То прости мене, Боже. Прости!... — і Грицько знову плакав ревними слізьми.

Як довго він плакав, як довго лежав на траві,

він не знає, але коли він встав на ноги, то відчув, що не зможе вертатися до села. Треба посидіти й відпочити. Ноги його дрижали, голова крутилася, обличчя палало вогнем.

Він нахилився з берега і вмився холодною водою. До нього верталася свіжість.

Біля джерела показалася якась людина, що прямувала просто до ріки, махаючи в такт ходи руками. Людина минула зарослі лозини, побачила Грицька й пішла до нього навпростець. Грицько зробив кілька кроків назустріч. Перед ним став незнайомий мужчина. Він був босий, з підкасами до колін колошнями. Сорочка, шита з грубого домашнього полотна, незграбно лежала на його худих плечах. Незнайомий підійшов ближче і сказав:

— Що, не пізнаєш?

— Ні, не пізнаю, — відповів Грицько, протираючи очі.

— Іван Загублюк... Твій колишній брат...

І Грицько аж тепер пізнав. Пізнав навіть голос. Ті самі уста, сині очі, але глибоко впали під бровами. Але Грицько їх пізнав і простягнув перед себе руку, готовий кинутися Іванові на шию.

Але той не подав Грицькові руки і відступився назад.

— Я не можу з тобою привітатися — сказав.

— Чому? — здивувався Грицько, відступаючи й собі до річки.

— Бо я вже не брат тобі... Я відпав від віри, відійшов від Бога... — і уста Іванові задрижали.

— Нічого, друже, — проговорив тихо Грицько. — Підійди до мене... Як же це сталося? Через що ти відпав? — і він пустився до Івана.

Тепер Іван не втікав. Подав Грицькові руку, а потім вони обидва поцілувалися. Грицько від-

чув на устах солону сльозу колишнього свого приятеля і брата у Христі. Він обійняв його за шию і собі заплакав...

А потім вони сіли на траві, спустивши ноги до ріки. Вода блищала до сонця, ніби хтось порозкидав по ній краплі живого срібла. Грицько поклав руку на Іванове плече. Воно було тверде, ніби кусок поліна. І Грицько жажнувся.

— То розкажи мені, друже, як це сталося з тобою? — спитався Грицько. — Розкажи все. Мені хочеться знати про твоє життя, про життя інших. Тут нікого немає. Можеш казати. Не бійся.

— Сам не знаю як і коли, але сталося. Я впав, відійшов від Бога і тепер мучуся, не маючи спокою.

— Давно? — подивився на нього Грицько.

— Під час війни... Я пережив дуже багато. Бачив таке, що не може зміститися в душі людини. Бачив, як німці везли на смерть цілий діточий жидівський сиротинець разом з усіма працівниками сиротинця. Бачив інші страшні, дуже страшні картини і моя віра похиталася. Я думав, що не повинно світити сонце, якщо таке діється на землі... А советські полонені. Коли б ти побачив! Я тобі кажу, щоб з ними робили, то людина не може пережити того, щоб навіть мала камінне серце. І я похитався. Впав. Потім мене вилучили з церкви, а я... — Іван обірвав мову, тяжко дишучи.

Грицько дивився на нього і бачив, що Іванове обличчя здригається, блідне. Але він ковтнув слину й говорив далі:

— Бачив, як німці привезли з міста грузовиком жидівське добро, а коли скидали його на подвір'ї школи, звідти, ніби зайчєня, впало жидівське дитя. Може п'ятилітній хлопчина з чорним кучерявим волоссям, з великими переляканими очима. Він сховався між перини і тепер його

витрясли на нашому шкільному подвір'ї. Гестапівська витренувана собака-вовчук, побачивши дитину, кинулася до нього. Хлопчик сильно крикнув і прибіг до німця, обхопивши руками його ноги. Дитина шукала рятунку в людини, але це не була людина, це був звір, ще гірший, як його пес. Він відкинув дитя ногою і вийняв нагана. Взяв хлопчину за сорочку і потягнув за кущі. І хлопчик спокійно пішов, не розуміючи ще повністю, що його чекає... Незабаром з-за кущів почувся постріл, а шкільний сторож пішов туди з лопатою... Отаке ми бачили. То скажи, чи можна не похитатися в вірі від таких картин? І я мало не зробився душегубом. Я дістав якогось ще царського обріза і пильнував вчорами, щоб вбити цього гестапівця, оцю потвору. І був би вбив, але мене попередили українські партизани, повісивши його в місті. Це, Грицьку, були часи від яких ще досі холоде кров, коли пригадується це все.

Іван на хвилину замовк, а потім вів далі:

— А пізніше прийшли ті, що казали, ніби то вони визволителі. І що тоді робилося, тяжко передати словами. Німці розстрілювали людей на місці, а ті вивозили цілі родини на Сибір і вони там вмирали. І тоді опустошило наше село. Чого не докінчили одні, докінчили другі. Вивезли Онуфрія, Карпа, що купив твоє обійстя, Федора, Авдія Захаркового, Омеляна... Багатьох, багатьох.

Грицько слухав тяжку сповідь свого друга і коли той перераховував знайомі йому імена, за кожним разом, за кожним прізвиськом ніби тяжкий молот падав на його серце. Всього цього нещастя він не бачив, йому навіть тяжко повірити, щоб таке могло бути, щоб людина людині могла таке робити. Його земля купалася в крові, горіла в полум'ї пожеж, а він тимчасом спокійно сіяв у Канаді пшеницю, садив капусту, плакав ху-

добу. А чим же він ліпший у Бога від оцього Івана Загублюка, від Карпа, від інших? Нічим. Але Бог врятував його перед самою війною, привівши до чудової і вільної країни. А що ж він, Грицько, зробив для Бога? Чим віддав Йому?

Це питання знову свердлило Грицькову душу. Він підсунувся вище на траву і перебив Іванову мову:

— А хто ще відпав з віруючих? — спитався.

— Ніхто, лише я один з усієї нашої громади. Всі інші стоять у вірі, збираються, прославляють Бога, служать Йому. Одні вже відійшли до вічності, одні на Сибірі, але я не встояв. Похитався і впав. Жалію, що таке сталося, але зробленого завернути не можна.

— А як же Олекса, колишній наш пресвітер? — спитався Грицько.

— Нема вже його давно, — тяжко зітхнув Іван. — розстріляли кати за те, що переховував жидів... Розстріляли всю родину. Лишився тільки старший син, який переховувався, то його потім вивезли на Сибір. Кажуть, що там і помер, бо досі не вернувся додому.

В Грицькових очах стали чорні круги. Серце стиснулося і здавалося, переставало битися. А Іван вів далі. Тихо і поволі:

— Потім забрали молитовного дома на клуб, віруючі почали збиратися по хатах, але їх і там вишукували, розганяли, арештовували. Але для мене вже все було байдуже. Я думав, що коли б був Бог, то Він не повинен допустити до такого насилля. Навколо була ніч, темрява і мені здавалося, що вже весь світ провалився в безодню, що ніде немає правди, світла, всьому вже кінець. Але потім стало трохи-трохи легше. Люди купили радіоприймачі, почули з далекого світу, де там від вас, голоси надії, слово правди, віри. І віруючі

віджили, піднесли голови, відчинили серця. А я... Я ходив, ніби ніч. Не мав сили наново покаятися, але душа шукала Бога. Я ходив увечері під вікнами, де збиралися віруючі, і плакав... Потім почув, що ти маєш приїхати. Моя душа дуже зраділа. Хотів тобі розказати оце, що тепер розповідаю, і щоб ти мені допоміг якось стати на правдиву дорогу, з якої я зійшов. Сказали, що ти пішов на сіножаті, то я оце й вийшов за тобою.

Іван скінчив і подивився на Грицька очима, повними благань і туги. А той важко зітхнув і тихо сказав:

— Нічого я тобі, друже, не поможу, бо й я такий самий.

— Відпавший? — майже скрикнув Іван і злякався почутих слів.

— Так... Відпавший... — насилу витиснув з себе Грицько.

— І вилучений з церкви? — знову Іван.

— Ні, не вилучений, бо в нас за такі гріхи не вилучують. Я ще стою членом в церкві, але від Бога, від правдивої віри давно відпав.

— Як же це так? — здивувався Іван. — Я не розумію. Через що ж ти міг відпасти? Ми ж чуємо, що у вас там велика воля, добробут. Кажуть, що там за день праці людина може купити черевики. А кажуть, що зерно і картопля там на полі ночує і ніхто не краде. То чого ж ти відпав?

— Якщо ти через біду, через тяжкі пережвання, то я, друже, через розкіш. Через надмірну волю і багате життя. Так... Але відпав. Цього я в Канаді не відчував, але відчув ось тут, на рідній землі, тут над річкою, на святому для мене місці. Сьогодні Господь до мене проговорив. Але тобі допомогти не можу, бо й сам такий. Навіть гірший за тебе. І, по-моєму, тобі Господь може простити, бо в тебе були тяжкі обставини життя, які

відібрали твою віру, але мені... Мені, я думаю, не повинно бути прощення. О, я дуже великий грішник, тяжкий відступник, хоча з церкви і не вилучений... — і Грицько поклав голову на коліна. Його плечі кілька разів здригнулися.

Іван взяв його руку. Вона була м'яка, повна. На ній блищав золотий годинник, перстень.

— Грицьку, Грицьку, — казав Іван, — перестань. Не хвилюйся. Мені дуже жаль, що я викликав у тебе це все. Пробач...

— Добре, що ти це почав, — шепотіли Грицькові уста, — а то я був би тобі і не признався. А я відпавший. Справді відпавший. Хочеш, розкажу тобі?

Іван нічого не сказав, але його очі промовляли, що він готовий слухати.

Грицько подивився на годинника. Витер чоло рукою і казав:

— Іване, чи ти пам'ятаєш, яке було для мене прощальне зібрання, коли я їхав до Канади?

— Пам'ятаю, — відказав той.

— А пам'ятаєш, як церква мені подарила на прощання Біблію?

— Пам'ятаю.

— Отже, я тоді поїхав і Біблію забрав з собою. Життя в Канаді було тяжке. А я тоді читав Біблію і знаходив в ній силу для праці, взагалі для життя. Навіть іншим свідкував про Господа. Навернулося кілька душ до Бога і постала невелика група віруючих. Самі приїжджі наші люди. Але ось я влаштувався на добру працю. Заробив гроші, заплатив за дорогу, потім купив на сплати хату і ще мені трохи лишилося. Я поклав їх до банку, а потім щомісяця додавав туди і за якийсь час там зібралася невелика сума гроша. Я подивився на них і пам'ятаю, ніби це було учора, як щось смикнуло мене за серце. Я відчув тягу до

грошей, жадобу багатства. І я кинувся в вир отієї проклятої мамони. Кінчав одну працю вдень, а другу шукав на вечір. Працювала Ксенька, працював я. Ніколи я не мав відпочинку, не мав неділі, не мав свята. Переїздив з одного міста до другого, шукаючи, де більше, де краще. І навіть не зоглядівся, як почав духовно засинати. Перестав читати Біблію, бо не було часу. Перестав ходити до церкви, бо був утомлений і ніколи нічого не чув, що говорилося, що співалося. Все робив і робив. Складав і складав. Думав, що це мене так Господь матеріально благословляє, але це було не від Бога. Я аж тепер побачив, що це все було від диявола, щоб погубити мою бідну душу. І він це зробив. Погубив її...

Грицько кашельнув, подивився на Івана і ще нижче зігнув голову. А Іван чекав дальшої сповіді.

— Пам'ятаю, — вів знову Грицько, — на самих початках я йшов до праці. Дивлюся, на хідникові лежать два паперових доляри. Роса їх прибила, зігнула вдвоє. Я нахилився і взяв. Дивлюся навколо — немає ніде нікого. Я сховав гроші до кишені і пішов до роботи. Але праця мені не йшла до рук. Мені хотілося знайти того, чиї це гроші, але як же його знайти? Може це згубила бідна вдова, може сирота, може каліка, може батько, що хотів дітям купити за них хліба? Я не мав спокою весь день, а другого дня віддав ті гроші каліці, що штикульгав вулицю. І з серця ніби скотився тягар. Отаке чуття було в мене на початку. А потім... Потім. Я готовий був відібрати в бідного останнього гроша. В мене не було до нікого співчуття, тільки до себе. Не було жодного іншого бажання або мети, тільки гроші і гроші. Люди йдуть до церкви, а я — до роботи. Віруючі їдуть на свої конференції, на з'їзди, а я — до роботи. І так довгі літа, завжди. Працював і працював.

Світу Божого не бачив. Шукав по крамницях не-свіжого хліба, дешевих костей на суп, щоб прохарчуватися чим-будь, а гроші до банку, на книжку. Греб і греб. Більше і більше. І чим більше їх в мене вже було, тим більша росла до них тяга. Руки мої стали ніби ті граблі, що все гребуть до себе і до себе. Вони ніколи не були вилами, щоб відгорнути щось від себе, комусь щось дати. В мене не було серця, не було чуття. Все добре з'їла любов до грошей. З'їла, ніби міль, ніби іржа. Мене ніколи не тишило чиєсь щастя, ніколи мене не засмутило чиєсь горе. Я був ходячим трупом, який любив тільки гроші, себе, і ще трохи свою дружину, якщо вона ходила до праці... Пам'ятаю, одного разу бачив на вулиці страшну катастрофу, де зударилися дві авті з людьми. Приїхала швидка поміч. Люди побиті, поломані, дорогою спливає кров. А я біжу швидко, швидко, щоб зловити транвая і щоб часом не спізнитися на п'ять хвилин до праці. Мене не вражали жодні катастрофи, жодні випадки. В мене вже не було серця, лише камінь. Мені байдуже, чи хто вмирав, чи хто жив. Перед моїми очима постійно стояла тільки моя банкова книжка... Проклята книжка. І жаль, що я її не взяв з собою. Був би ось кинув до ріки, щоб вона пропала на моїх очах... — і Грицько звівся на ноги. Поглянув на сіножаті і далі казав:

— А до церкви я деколи ходив. Правда, не часто. Кілька разів на рік, бо не було часу. На Різдва, на Великдень, ну і ще на Свято Жнив. Але й тоді я йшов не для того, щоб почувти Боже Слово, але щоб покритикувати проповідника, щоб подивитися, хто має які авта, чи бува хтось не перегнав мене в багатстві. З церкви мене не вилучували, бо по-людському, то не було защо. Я не курив тютюну, не впивався, нічого поганого не робив. Але і не робив нічого доброго. А коли ві-

рюючі будували молитовного дома, то я нічого не дав. А я сам міг би був його побудувати. Всюди була пекуча потреба на ниві духовній. Місіонери, література, радіопередачі. А я цупко тримав гроші в своїй захланній жмені. Ніде не пустив зайвого гроша. Ніхто в моїй хаті ніколи не переночував, ніхто не з'їв зайвого кусочка хліба. Все я збирав для себе. І зібрав. Я, Іване — багата людина. За половину мого маєтку я купив би весь ваш отой бідний і нещасний колгосп. Але що по тому? Нічого. Я збив маєток, але занапастив свою безсмертну душу. Виховав дітей, дав їм освіту, але не дав доброго прикладу життя. І всі вони в світі, живуть без Бога. Мій маєток дістанеться їм і вони його прогумляють. А я? Що я, Іване? З чим я стану перед Богом в день суда? Га? Скажи?... А ця хвилинка вже недалеко. Життя моє вже прожите, день хилиться до вечора. Сонце стало над обрієм заходу і опускається все нижче і нижче... Скоро прийде страшна ніч, а я стою над могилою і тримаю гроші. І пощо ж вони мені? Ох, Боже, Боже!... Як же мене диявол ошукав! То ж я, коли їхав до Канади, то нічого не мав. В поматаній симражині ходив по пароплаві. Але я тоді був щасливий. А з чим же я прийхав на рідну землю? Яка моя віра стала за тих тридцять два роки?... То ж я мав нагоду принести Богові багато плоду. Він наділив мене силою, мудрістю, дав мені всі відповідні обставини для того, щоб я служив Йому, щоб був овочним. А я — безплідна смоківниця, колосок, що найвище стоїть між похиленими від тяжести плоду колосками. Безплідне поле, на якому за тридцять два роки не зародило нічого доброго, нічого корисного. Олекса, наш пресвітер, як ти кажеш, прийняв мученичу смерть за добре своє серце і тепер він стоїть перед Господом у славі. Я б не смів поглянути

йому в очі, не смію також подивитися до неба, бо не достойний я. Я — відпавший. Я...

Грицько закінчив, поклавши голову на руки. Груді його тяжко дихали. Лисина покрилася краплями поту.

Іван поклав руку на його плече. Якусь хвилину мовчали обидва, а потім Грицько вів далі:

— І я вважаю, Іване, що я відпав так само, як ти. Ти відпав від Бога з великої біди, а я відпав через розкіш. Через це, про що ти почув. Тому я не допоможу тобі нічим, а ти мені не допоможеш. Але є ще Той, що може обом нам допомогти. Якщо Він збудив в мене тугу за рідним краєм, то може тільки тому, щоб отут показати мені, де я стою. І я побачив. Отут побачив себе сьогодні вранці. Я чув ніби чийсь голос, чийсь спів. Моє серце тремтіло й плакало вже тут без тебе. А тепер я хочу ще поплакати і помолитися з тобою. Ти ще живеш і я живу. А поки людина живе, поки вона ще не переступила порогу вічності, для неї ще не все втрачене. Так само, як для того розбійника на хресті. Вона ще має можливість стати наново дитям Божим. Розуміється, якщо в її серці є справжнє щире покаяння і щирий жаль за тим, що таке сталося в її житті. Ти бажаєш того?

— Так, бажаю, — сміливо відповів Іван і пильно подивився в обличчя свого друга. Подивився і також спитався:

— І ти бажаєш?

— Так. І я бажаю. Бажаю від щирого серця і душі. Бажаю з полегшею поїхати до моєї Канади, поїхати з новим серцем, з новою душею. І на схилку моїх літ ще щось зробити для Нього. І ходім.

— Куди? — спитався Іван.

— Отут біля цього каменя. Тут ми молилися з тобою тридцять два роки тому, молимося й тепер. Господь Той Самий і Він чує молитву пришника, якщо він кається.

Вони обидва стали на коліна, поклавши руки на камені. По їхніх обличчях текли сльози. Це були сльози покаяння і щастя, від яких завжди радіють на небі анголи.

Роса на травах висихала. Запах від квітів ставав гостріший, по них жужали бджоли. На сіножатях не було вже бузька, не було також чайки. Стояли тільки трави і квіти, а по їхніх головах стрибало сонце.

Грицько з Іваном йшли до села стежкою поруч себе. Вони несли в своїх серцях велику радість нового духовного народження і цю їхню радість розділяла з ними вся природа. Перед ними хилилося колосся, співали пташки. А небо, рідне їхнє небо, сяяло безмежною голубінню.

ПРАЦІ ТОГО САМОГО АВТОРА

1. "На шляху життя", ч. I. Збірка оповідань і віршів. Чикаго-Честер, 1951 р. 126 ст.
2. "На шляху життя", ч. II. Збірка віршів і оповідань. Вінніпег-Торонто, 1953 р., 126 ст.
3. "Зелений гай". Збірка оповідань. Торонто-Чикаго, 1959 р., 200 ст.
4. "Далека дорога". Спогади. З багатьма знімками. Торонто-Чикаго, 1963 р., 336 ст.
5. "Небесний дім". Збірка посмертних згадок духовних робітників. Вінніпег-Чикаго, 1965 р., 240 ст. З багатьма знімками.
6. "Божий спокій". Збірка оповідань. Вінніпег-Чикаго, 1966 р., 206 ст.
7. "Недослівана пісня". Повість. Вінніпег-Чикаго, 1967 р., 348 ст.
8. "Верить и любит". Збірка оповідань, перекладених на російську мову. Буенос-Айрес, 1962 р., 98 ст.
9. "Відпавші". Оповідання, ст. 32, Вінніпег, 1968.

Переклади з російської мови на українську:

1. "Єлисей Сукач" — І. І. Лазарева. З історії єв.-баптистського руху в Україні. Вінніпег-Торонто, 1956 р., 80 сторінок.
2. "Останні дні Єрусалиму" — І. Мордовцева, Торонто-Чикаго, 1959 р., 36 ст.
3. "За віру". Життя і праця В. Г. Павлова. Торонто-Чикаго, 1960 р., 40 ст.
4. "Джордж Мюллер" — Фр. Г. Варне. Його життя і праця. Торонто-Чикаго, 1961 р., 184 ст.
5. "Повнота життя" — д-р О. Смит, 38 ст.
6. "Штундист Павло Руденко" — С. Степняка. Повість з життя перших т.зв. "штундистів" в Україні, ст. 246. Чикаго-Вінніпег, 1968 р.

Усі ці книжки можна виписувати по адресі:

Doroha Prawdy,
P.O. Box 3, Station D,
Toronto 9, Ont., Canada